

OF HET LICHT UIT MOCHT, ALS JE BLIEFT

Drie dichtbundels van Mischa Andriessen

Mischa Andriessen kreeg voor zijn debuut *Uitzien met D* (2008) de C. Buddingh'-prijs voor het beste poëziedebuut. Opvolger *Huisverraad* (2012) werd vervolgens met de J.C. Bloemprijs voor beste tweede dichtbundel bekroond. Dat scheidt verwachtingen voor *Dwalmgasten*, bundel nummer drie, en die worden ingelost. *Dwalmgasten* ligt in de lijn van de voorgangers en toont misschien wel duidelijker dan ooit hoe Andriessen te werk gaat.

Uitzien met D is een bundel met een verhaal of plot, maar tegelijkertijd klopt die beschrijving niet helemaal. De gedichten vertellen weliswaar samen een verhaal over de verteller en zijn beste vriend D, maar de plot is erg open, er zijn bewust gaten gelaten. Dat nodigt uit tot interpretatie. Daniël Rovers toont op *De Reactor*, een website voor literaire kritiek, hoeveel (niet-sluitende) mogelijkheden alleen al de initiaal D biedt: gewoonweg de eerste letter van een voornaam, maar ook “de initiaal van de Dood” of van “Denkbeeldig [...] een *imaginary friend*”, en zelfs “een echo [...] van Koplands beroemde initiaal G – de ironische rest van God”.¹ Het komt uiteindelijk tot een verwijdering tussen die twee vrienden, maar het waarom wordt nergens duidelijk. Andriessens taalgebruik is in zijn debuut al erg ingehouden, zijn stijl vrij kaal. Het taalgebruik is ook prozaïsch en spreektaalig. De gedichten bestaan steeds uit slechts één (lange) strofe; witregels zijn er niet. Het gevolg is dat je verraderlijk gemakkelijk doorleest; niet zelden vraag je je pas aan het slot af wat je net hebt gelezen.

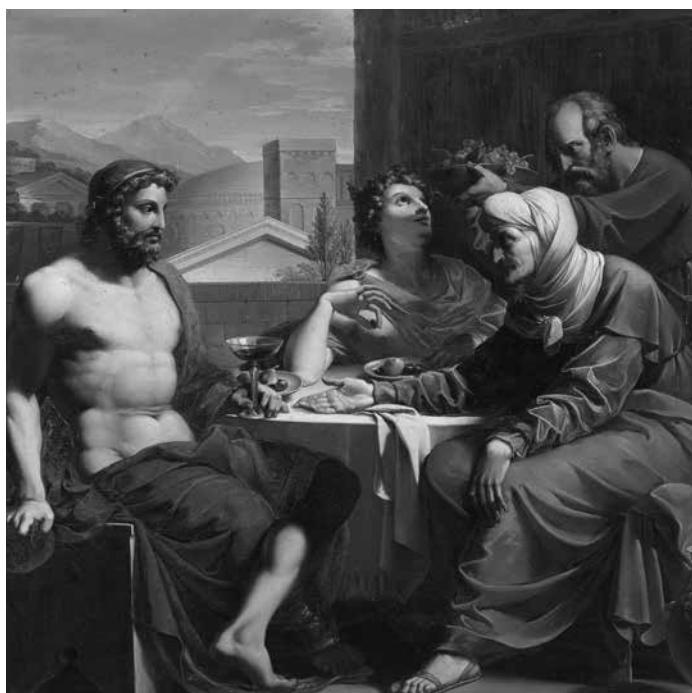
Diezelfde vorm gebruikt Andriessen in *Huisverraad*. Deze bundel is zeker zo open, maar heeft geen onderliggende plot. Ronald Ohlsen vergeleek in zijn negatieve recensie op het literair weblog *Tzum* de bundel met “drie livijge romans in een papierversnipperaar”.² Het geheel wekt inderdaad een wat versnipperde indruk: meerdere gedichten vormen een soort groepjes, maar staan vaak niet netjes in elkaars buurt, en zijn juist verdeeld over de hele bundel. Personages uit het ene gedicht keren soms terug in het ander; ze

zijn soms te herkennen aan hun namen, maar de meesten blijven naamloos. Sommige beelden rijmen; het sneeuwt bijvoorbeeld geregeld, en tot twee keer toe worden honden uitgelaten. Die opzet zorgt voor aanknopingspunten én voor onzekerheid: wat hoort bij wat? Wat kan en mag ik naast elkaar leggen voor een groter begrip van het geheel?

Een andere factor die de onzekerheid vergroot, is dat de handeling in de gedichten vaak helder zijn, maar de context niet. Vaak kun je geen antwoorden formuleren op vragen als: wie zijn de personages precies, waar speelt het tafereel zich af, en vooral: wáárom gebeurt hier wat er gebeurt? Jeroen Dera spreekt in een essay over Andriessens poëzie dan ook over “fundamenteel open poëzie”.³ *Huisverraad* doet vaak aan als een reden-loze wereld; er is eerder een soort zinloosheid. Niet elke lezer kan daar goed mee omgaan; zie wederom Ohlsen: “Ergens moet er een deurtje opengaan naar een gedachtewereld die ik nog niet kende of iets van die strekking. [...] Ik ontdekte dat er waarschijnlijk helemaal niet van zulke deurtjes waren.”⁴ Daarvoor ben je bij Andriessen aan het verkeerde adres.

Dwalmgasten ligt qua opzet in het verlengde van *Huisverraad*. Hier weer geen plot, maar wel versnippering. Er zijn “traditionele” reeksen, maar tegelijkertijd is er ook weer sprake van groepjes van verspreide gedichten – kleinere delen binnen het geheel. Er zijn bijvoorbeeld verschillende gedichten met titel als ‘Kust’ en ‘Kade’, en een plaatsnaam als ondertitel. Een opvallend groot deel van de bundel is gewijd aan familierelaties; vooral die tussen vader en zoon. Er is, net als in *Huisverraad*, geregeld sprake van (de suggestie van) oorlog en geweld. Wederom neigt de contextuele inkleuring naar het minimale.

Andriessen heeft na zijn debuut aan frivoliteit ingeleverd; waarschijnlijk is dat een bewuste keuze. Een luchtballon als een “reuzenbeukenoot” of “de witte kat, / die zo makkelijk met zijn hoofd bij zijn ballen kan” (beide uit *Uitzien met D*) zit er al vanaf *Huisverraad* niet meer in. Je zou het een versobering

(School van) Andrea Appiani, *Jupiter en Mercurius bij Philemon en Baucis*, late achttiende of vroege negentiende eeuw, olie op doek, 164 x 170 cm

Meerdere gedichten vormen een soort groepjes, maar staan vaak niet netjes in elkaars buurt. Die opzet zorgt voor aanknopingspunten én voor onzekerheid

kunnen noemen. Een fragment uit het gedicht 'Wet' (*Huisverraad*) laat de soberheid van Andriessen goed zien: "Wat we hadden moeten zien, / steeds maar niet zagen / dreef in de straat. Het leek van meer waarde / nu het naast ons dobbert." Wat daar precies drijft, wordt nergens duidelijk, maar echt relevant is het niet. Wat niet ingevuld hoeft te worden, wordt niet ingevuld of wordt zelfs weggesneden. Die ontwikkeling leidt tot nog meer ingehouden poëzie zoals in *Dwalmgasten*, waarbij de "uitbarstingen" (al is dat zelfs een groot woord) des te harder aankomen. Het beklemmende geweld bijvoorbeeld, of een incidentele scheldpartij: "Ik wens je een paardenlul in je kont."

Dwalmgasten voegt evengoed verschillende elementen toe aan Andriessens poëzie. Zo staan hier, voor het eerst in een van zijn bundels, gedichten in die meerdere pagina's lang zijn en/of verschillende strofes

hebben. Tot echt nieuwe inzichten leiden die vernieuwingen niet. Opvallender is dat meerdere gedichten gebaseerd zijn op stof uit de klassieke mythologie, zoals opgetekend in Ovidius' *Metamorfosen*. Die duidelijke interteksten bieden veel meer aanknopingspunten tot interpretatie. Bepaalde scènes of gebeurtenissen krijgen zo een duidelijke reden, zoals de twee echtlieden "nu in elkaar [groeien], linde en eik". Het citaat komt uit de reeks 'Philemon en Baucis'; google die twee namen en je hebt de context en het motief te pakken.

Daar staan gedichten tegenover die veel mysterieuzer zijn. Het beklemmende 'Kruis' bijvoorbeeld, waarin een man 's nachts door een groepje mannen uit huis wordt gehaald, zich voor hen moet ontkleden om geïnspecteerd te worden, en eenmaal thuis "de deur vergrendelde / gejaagd stekkers uit stopcontacten trok / voorzichtig naast zijn nog slapende vrouw / in bed

kroop, zich in een deken rolde / vroeg of het licht uit mocht, alsjeblieft”. De suggestie is van een samenleving waarin burgers bespied en gecontroleerd worden, maar is dat écht het geval of is hier sprake van paranoia? Wat ook onduidelijk blijft: waarom wordt die man meegenomen en waarom moet hij zich uitkleden? Zie wederom de onzekerheid die Andriessens open poëzie oproept.

Achterin de bundel wordt een lijst kunstenaars (in de brede zin van het woord) genoemd waaraan Andriessens refereert, waarin ook Michael Haneke wordt genoemd. Diens films zijn een goed referentiepunt: hoewel ik de directe verwijzing niet herken, zie ik overeenkomsten tussen Andriessens poëzie en films als *Caché* (2005) en *Das weiße Band* (2009), waarin de beklemming altijd aanwezig is en geregeld omslaat in bruto geweld waarvoor geen expliciete verklaring wordt gegeven. Bij *Caché* kun je niet zeker weten wie de dader is – hoewel daar heel wat over geschreven is op internet, blijft het bij (gegronde) vermoedens. Maar hoe relevant is het wie de dader is? Het gebrek aan uitsluitel daarover maakt de sfeer nog drukkender. Hetzelfde is te zien in gedichten als ‘Kruis’, waarin niet duidelijk wordt *waarom* de inspectie plaatsvindt, maar de slopende werking op de geestelijke gesteldheid des te duidelijker wordt.

Het is misschien wel een van de Ovidiusbewerkingen in *Dwalmgasten* die Andriessens werkwijze het best laat zien: de reeks ‘Aktaion’. Deze bewerking springt losjes om met het verhaal, maar laat het slot intact: een jager wordt niet herkend door zijn eigen jachthonden, met fatale gevolgen. In het afsluitende derde deel van Andriessens reeks wordt de mythe gestript tot vrijwel alleen de actie én een stukje psychologische reactie overblijven. Het slot: “Het is niet meer ver. / Rustig jongens. De roedel / bespringt je. Je lacht. / Kalm maar, kijk dan wie ik ben.”

MAARTEN BUSER

MISCHA ANDRIESSEN, *Dwalmgasten*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2016, 80 p; *Huisverraad*, 64 p; *Uitzien met D*, 2008, 64 p.

NOTEN

1. DANIEL ROVERS, ‘Doortrapte hoeder van de verbeelding’, De Reactor, 2009, www.dereactor.org/home/detail/Daniel_Rovers_over_Uitzien_met_D/
2. RONALD OHLSEN, ‘Niets is gevaarlijker’, Tzum, 2013, www.tzum.info/2013/02/recensie-mischa-andriessen-huisverraad/
3. JEROEN DERA, ‘Het gedicht maakt het verhaal. De open poëzie van Mischa Andriessen’, In: JEROEN DERA, SARAH POSMAN EN KILA VAN DER STARRE (red.), *Dichters van het nieuwe millennium*, Vantilt, Nijmegen, 2016, 320 p. Zie ook p. 124 e.v. van dit nummer.
4. Ibidem.